

Til: Andreas Sjalg Unneland
Andreas.sjalg.unneland@stortinget.no

Deres referanse:

Vår referanse: 2023/ 5
Dato: 10.10.2023
Publikasjonsnr.: NIM-B-2023-020

Spørsmål om atskillelse av tjenestepersoner i politiet under etterforskning av dødsfall mv

Innledning

Det vises til epost datert 4. oktober 2023 med spørsmål om det er riktig at det kan innebære brudd på Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 2 dersom tjenestepersoner ikke holdes atskilt før avhør. Det spørres også om hvilke reparasjonsforplikelser staten kan ha dersom en slik plikt til adskillelse eventuelt er brutt.

NIM forstår henvendelsen slik at en overordnet menneskerettslig gjennomgang er ønsket. En mer detaljert gjennomgang av sakstyper og hvordan grenser skal trekkes i praksis ville tatt mer tid.

Vi går også ut fra at Riksadvokaten kan bidra til en nærmere utdypning. I tillegg til uttalelser til Bergens Tidende har Riksadvokaten også skrevet rundskriv hvor temaet omtales, se nedenfor.

Vi understreker ellers at dette brevet ikke tar stilling til omtalte eller andre enkeltsaker, men tar sikte på å gi en helt generell oppsummering av de menneskerettslige utgangspunktene.

Retten til liv og krav på effektiv etterforskning

Det er riktig at det etter omstendighetene kan innebære brudd på EMK artikkel 2 å unnlate atskillelse av tjenestepersoner under etterforskning av saker hvor liv har gått tapt.

EMK artikkel 2 beskytter retten til liv. Beskyttelsen er ikke bare et vern mot å bli berøvet livet eller krav om beskyttelse mot vold fra andre. Beskyttelsen har også andre aspekter, slik som prosessuelle plikter, herunder en plikt til å etterforske mistenkelige dødsfall. Plikten til å etterforske innebærer også kvalitetskrav til denne etterforskningen, den må være tilstrekkelig effektiv. Dette kravet til effektivitet innebærer i mange tilfeller et krav til atskillelse. Dette er også slått fast av Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD), slik vi gjennomgår i det følgende.

Hvordan plikten til effektiv etterforskning henger sammen med det overordnede vernet av liv er beskrevet i en ["guide"](#) fra EMD om de forskjellige aspektene av retten til liv som kan utledes av rettspraksis.

I avsnitt 167 i denne guiden beskrives hvordan EMD har lagt til grunn at forskjellige svakheter ved etterforskningen, herunder manglende atskillelse, har medført brudd på bestemmelsen. Det heter her at:

The Court has found the investigation inadequate when, for example:

the investigation into a fatal shooting by the police during an attempted arrest had been undermined by shortcomings such as the failure to test the hands of officers in question for gunshot residue; to stage a reconstruction of the incident; to examine their weapons or ammunition; the lack of an adequate pictorial record of the trauma caused to the victim's body by the fatal bullet; and **the failure to separate the officers involved in the incident before their questioning** (uthevet her).

Kravet til atskillelse ble særlig omtalt i en [avgjørelse](#) fra 2007 (Ramsahai mot Nederland). Saken gjaldt en ung mann på 19 år som var blitt skutt og drept av politiet i Amsterdam, etter at han hadde ranet til seg en scooter med våpen. Vi viser særlig til avsnitt 330 i dommen. EMD la vekt på at to tjenestepersoner ikke var blitt atskilt før nærmere tre dager senere, selv om det ikke var noen konkret mistanke om at de hadde samordnet forklaringer.

Dette ble gjentatt i en [avgjørelse](#) fra 2012 (Eremiášová og Pechová mot Tsjekkia). Denne saken gjaldt en person som var arrestert for innbrudd. Under avhør forsøkte han å rømme ved å kaste seg ut av vindu. Han døde av skadene han pådro seg. Tjenestepersonene var ikke blitt atskilt under den påfølgende etterforskningen av om de var noe å klandre. EMD uttalte i avsnitt 133:

In the past, the Court has found a violation where officers were not kept separated after the incident and were not questioned until nearly three days later, notwithstanding the fact that no evidence indicated any collusion among them or with their colleagues. It was found that the mere fact that appropriate steps were not taken to reduce the risk of such collusion amounts to a significant shortcoming in the adequacy of the investigation

Det er vist til det samme prinsippet i [avgjørelse](#) fra 2017 (Ayvazyan mot Armenia) hvor en person var blitt skutt i løpet av et politiavhør. I avsnitt 80 vises det til det samme kravet om at atskillelse må foretas for at etterforskningen skal anses effektiv.

De ovennevnte avgjørelsene gjaldt tilfeller hvor liv hadde gått tapt. Liknende prinsipper kan komme til anvendelse selv om så ikke har skjedd, dersom tilfellet er alvorlig nok, slik som hvor det er voldt alvorlig fare for liv eller hvor det er grunn til å etterforske mistanke

om politivold. Etter EMK artikkel 3, om umenneskelig eller nedverdiggende behandling, gjelder det et liknende krav om effektiv etterforskning. Det foreligger en tilsvarende [guide](#) fra EMD om artikkel 3, hvor det aktuelle temaet er omtalt fra side 27. Her uttales at kravet til effektiv etterforskning må vurderes på bakgrunn av omstendighetene i den enkelte sak.

Et eksempel på at EMD har vist til det samme kravet om atskillelse i sak om politivold, er saken Kummer mot Tsjekkia fra 2013. Denne [avgjørelsen](#) gjaldt en klager som påsto at han var blitt utsatt for vold av politiet etter å ha blitt anholdt for urinerer på offentlig sted. I avsnitt 82 viser EMD til avgjørelsene som gjaldt artikkel 2.

Vi har ikke oppfattet noen uenighet om disse prinsippene. Riksavokaten skrev i 2006 [rundskriv](#) om etterforskning av saker mot ansatte i politiet og påtalemyndigheten – spesialenheten for politisaker (nr. 3/2006). Her fremgår tilsvarende vurderinger, uten at det er direkte forankret i menneskerettigheter. På side 11 fremgår det at:

For å sikre at saksforholdet blir best mulig opplyst og at tilliten til etterforskningen ikke svekkes, er det viktig at de involverte tjenestemenn i de alvorlige sakene med umiddelbar innsats fra Spesialenheten, holdes atskilt inntil de er avhørt av etterforskningsavdelingen.

Om manglende atskillelse har medført at etterforskningen er blitt inadekvat, slik at det foreligger et brudd på den prosessuelle delen av artikkel 2, må alltid vurderes konkret. Det er altså ikke noen automatikk i dette. I sakene fra EMD synes det særlig vektlagt om saken ligger slik an at eventuell samordning kan tenkes å ha betydning for den samlede etterforskningen, uansett om slik samordning kan sannsynliggjøres.

Menneskerettslig reparasjonsplikt

Dersom det faktisk foreligger en krenkelse av EMK artikkel 2 (eller andre artikler), har staten en plikt til å foreta reparasjon. Dette følger av EMK artikkel 13, og tilsvarende bestemmelser i andre konvensjoner. Hva som utgjør en tilstrekkelig reparasjon avhenger av hva slags brudd det er tale om, og omstendighetene i den enkelte saken. NIM har ikke utredet spørsmålet om erstatningsplikt som følge av brudd på de prosessuelle kravene etter artikkel 2 og 3, som er omtalt i brevet her.

Spørsmålet om oppreisning i Norge avhenger også av om vi internrettslig har tilstrekkelig hjemmel til at domstolene kan tilkjenne dette. NIM har tidligere skrevet om det i brev av [29.08.2019](#) og [14.01.2022](#). NIMs oppfatning er at en plikt til reparasjon av krenkelser, herunder til å betale oppreisning når det er grunnlag for det etter EMK, allerede følger direkte av EMK artikkel 13 som har

forrang i norsk rett, jf. menneskerettsloven § 3. Hvor langt en slik plikt rekker er likevel usikkert, slik det dette bør avklares ved lovgivning.

Spørsmålet om erstatningsplikt basert på EMK har vært debattert, slik det for eksempel fremgår av en artikkel i [Rett24](#). Domstolene har kommet til varierende resultater. Status nå er at Høyesterett skal behandle spørsmålet om oppreisning kan idømmes i Norge, basert på EMK.

Som kjent bestilte Justis- og beredskapsdepartementet i fjor høst en uavhengig utredning av dette spørsmålet. Den ble levert like etter sommeren i år, og konkluderte med at:

Den rettslige usikkerheten som foreligger tilsier nokså åpenbart at det er behov for lovgivers avklaring av spørsmålet. Dette kan mest praktisk skje gjennom egen lovregulering.

Utredningen er etter det vi vet ikke publisert, slik at det siterte er gjengitt fra artikkelen i [Rett24](#).

Vi håper denne gjennomgangen var et opplysende svar på henvendelsen.

Vennlig hilsen
for Norges institusjon for menneskerettigheter

Adele Matheson Mestad

Direktør

Vidar Strømme

Fagdirektør

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og har dermed ingen signatur.